

dənin məqsədəuyğunluğu əsasən yatağın işlənmə sisteminin seçilməsində müəyyən edilir. Yəni yatağın xammalından kompleks istifadə optimal variant üzrə ən az xərclə ən çox hazır məhsul almaq variantını həyata keçirmək mümkün olsun. Beləliklə mineral xammalın kompleks istifadəsi zamanı hər bir konkret hal üçün optimal qərar verilməlidir. Bütün bunlara yataqların yeni səmərəli işlənmə üsullarının və sistemlərinin, filizlərin çıxarılmasının, zənginləşdirilməsinin və emalının mütərəqi texnoloji proseslərin tətbiqi nəticəsində nail olmaq mümkündür.

Dağ - mədən sahəsindəki hazırkı elmi - texniki tərəqqiyə baxmayaraq hər ton metal çıxarılması üçün filiz hasilatının və emalının həcmi ildən - ilə artmaqda davam edir. Keçən əsrin 50-ci illərində 1 ton mis almaq üçün 60-70 ton, 1 ton qalay üçün 250-300 ton filiz yaxud 600-700 m³ qalaylı qum tələb edilirdisə, hazırda 1 ton mis istehsal etmək üçün 150-160 ton orta tərkibli filiz, 1 ton qalay üçün 500 ton filiz və ya 3000 m³ qalaylı qumlar, 1 ton tantal almaq üçün 70-80 min ton filiz çıxartmaq və emal etmək lazımdır. Məlumdur ki, bu səbəbdən əlvan metalların çıxarılması prosesi çoxlu dağ kütləsinin emalı ilə əlaqədar olduğundan böyük miqdarda yanacaq, enerji, işçi qüvvəsi, bəhə qiymətə malik yüksək məhsuldarlıqlı avadanlıq tələb olunur. Bu da alınan son məhsulun maya dəyərinin artmasına və uyğun olaraq onların satış qiymətlərinin yüksəlməsinə səbəb olur. Deyilənlərə sübut üçün qeyd etmək kifayətdir ki, hazırda dünya bazarında 1 ton misin satış qiyməti 5500, qızılın 1 qramının qiyməti isə 35-40 ABŞ dolları səviyyəsindədir. Digər nəcib (platin, gümüş), əlvan və nadir metalların qiymətləri bunlara müvafiq olaraq artmaqdadır. Əlvan metalların istehsalında iqtisadiyyatın yaxşılaşdırılması üsullarından biri də xammal ehtiyatlarından, o cümlədən onların tərkibində olan yanaşı komponentlərdən maksimum istifadə etməkdir. Başqa sözlə kompleks filizlərin tərkibindəki elementlərin istifadəsinin mümkün qədər artmasına nail olmaq lazımdır. Məlumdur ki, təbiətdə nadir metallar o qədər aşağı konsentrasiyada olur ki, onların ayrıca deyil, əsas komponentlə birlikdə kompleks istifadəsi mümkün ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Асланов Г.П. и др. Анализ и пути повышения комплексности освоения месторождений нерудного сырья и его извлечения из отходов добычи и переработки других полезных ископаемых Азербайджана. Mineral Xammal Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Fondu. 1979, 188 s.
2. Ахмедов Д.М. и др. Отчет о геолого-разведочных работ на железные и кобальтовые руды в Дашкесанского рудном районе (с подсчетом запасов по состоянию на 01.05.1962 г.)
3. Ахмедов И.А. Отчет о геолого-разведочных работ на алунитовые руды в Хачяльском и Кырвакарском участке Загликского месторождения за 1961- 1962 гг., с подсчетом запасов по состоянию на 01.01.1963 г.
4. İbrahimov H.M və b. Dağ-mədən sənayesinin təkrar xammal mənbələri və onlardan səmərəli istifadə yolları // Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Xəbərləri. Yer elmləri seriyası, №4, 1988, s.81-87

AZƏRBAYCANIN DAĞ-MƏDƏN SƏNAYESİNDƏ FAYDALI QAZINTILARIN KOMPLEKS İSTİFADƏSİ

Xosrovlu A.V. - I kurs magistrantı
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

Bütün təbii sərvətlərdən, o cümlədən mineral xammaldan kompleks və səmərəli istifadə dövlət əhəmiyyətli məsələ olduğundan onun həyata keçməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Faydalı qazıntı yatağının kompleks xüsusiyyəti əsasən üç cür xarakterizə edilir: 1. Filiz özü kompleks ola bilər, yaxud təbiətdə daha çox rast gəlin, yatağı əmələ gətirən süxurlar kompleks ola bilər. Bu halda yataqdakı əsas filiz əmələ gətirən və ya süxur əmələ gətirən kütləni və onunla birgə yanaşı yatan faydalı komponentləri birgə çıxarmaq nəzərdə tutulur, lakin bunun səmərəliliyi və məqsədəuyğunluğu çıxarılan faydalı qazıntının emalı prosesində özünü göstərir. 2. Yatağın açılması zamanı açılış süxurları və yan süxurlar müxtəlif təsərrüfat sahələrində istifadə olunarsa onda həmin yataq da kompleks hesab olunur. 3. Çox hallarda kompleks yataqlarda faydalı qazıntılar müxtəlif horizontlarda və ya qonşu sahələrdə yerləşirlər. Bu halda onlardan kompleks istifa-